

Pergamska knjižnica i njezina važnost u antičkom svijetu

Stišćak, Sanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:665871>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2021./2022.

Sanja Stišćak

Pergamska knjižnica i njezina važnost u antičkom svijetu

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, srpanj 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pismenost i škole u antičko doba	2
3. Dinastija Atalida.....	3
3.1. Raspad Aleksandrijskog Carstva	3
3.2. Atal I. Soter.....	3
3.3. Eumen II	3
4. Knjižnice Starog vijeka	4
4.1. Privatne knjižnice	5
4.2. Aleksandrija.....	6
4.2.1. Izgled	6
4.2.2. Građa	7
4.2.3. Uništenje Aleksandrijske knjižnice	8
5. Knjižnica u Pergamu	8
5.1. Grad Pergam	8
5.2. Izgled knjižnice.....	9
5.3. Građa	11
6. Razvoj materijala za pisanje.....	11
6.1. Materijali prije papirusa.....	11
6.2. Papirus	11
6.3. Pergament.....	12
7. Filozofi u Pergamskoj i Aleksandrijskoj knjižnici	15
7.1. Aleksandrijski filozofi.....	16
7.2. Pergamski filozofi.....	17
8. Kraj Pergamske knjižnice	18
9. Zaključak	19
Literatura.....	20
Izvori slikovnih prikaza.....	21
Sažetak	22
Summary.....	22

1. Uvod

Pojava knjiga smatra se glavnom pokretačkom silom klasične civilizacije. Međutim, u samom početku knjige su bile skupocjene i rijetke, zbog čega su knjižnice (bilo privatne ili javne, aristokratske ili građanske) imale ključnu ulogu u artikulaciji intelektualnog života. Knjižnice helenističkih i rimskih gradova su temelj knjižnica i bibliotekarstva koje danas znamo. Uz pomoć današnjih knjižničara, teoretičara i povjesničara te sačuvanih tekstova, danas je uvelike moguće rekonstruirati ove antičke građevine, imenovati njihove pokrovitelje, istražiti način njihova rada, procijeniti broj svitaka koji su se u njima čuvali, kao i ponuditi uvjerljive teorije iza njihove propasti. Slavljena kao najveće spremište znanja Staroga svijeta, prvo sveučilište i dom najmudrijih antičkih učenjaka, knjižnica u Aleksandriji ušla je i u legendu. Njezino je uništenje predstavljeno kao jedno od najsumornijih poglavlja u intelektualnoj povijesti čovječanstva, pridonoseći poniranju europskih ideala razuma u mračno doba. Unatoč pozamašnoj količini svjedočanstava posvećenim upravo aleksandrijskoj knjižnici, ne smijemo zanemariti važnost zbirke koju su prikupili članovi kraljevske dinastije Atalida. U pitanju je knjižnica u Pergamu, utvrđenom antičkom gradu u sjeverozapadnom dijelu Male Azije, čiji je hram božice Atene dom drugoj najglasovitijoj knjižnici u helenističkom svijetu - Pergamskoj knjižnici. U ovom završnom radu ponudit će se sustavni pregled literature i analizirati dostupni podaci o Pergamskoj knjižnici kao drevnom mjestu prikupljanja i prezentiranja kulturnog blaga, središtu tadašnjih relevantnih spoznaja i izvor izučavanja suvremenih znanosti, razmotriti njezino značenje u okviru klasične intelektualne povijesti, te napraviti detaljnu usporedbu knjižnice u Pergamu s njenim najvećim rivalom, Aleksandrijom.

2. Pismenost i škole u antičko doba

U svom djelu *Libraries in the Ancient World*, klasicistički učenjak Lionel Casson (2001) nudi detaljan pregled razvoja knjižnica koji započinje na području današnjeg Bliskog istoka. U središtu knjižničkog diskursa je i pojam pismenosti, odnosno poznavanje pisma, umijeće čitanja i pisanja. Poimanje i uloga pismenosti mijenjale su se tijekom povijesti, da bi u posljednjih nekoliko desetljeća pod utjecajem informacijsko-komunikacijske tehnologije stekli i neke nove dimenzije. Upravo je pismenost bila od ključne važnosti u Starom vijeku, kada se javila potreba za osnivanjem škola u svrhu širenja znanja i vještina čitanja i pisanja. Tek nakon što je dovoljno ljudi prešlo neku osnovnu razinu vještine čitanja i pisanja, društvo je moglo reći da ima značajan postotak pismenosti. Preduvjet pisanju knjiga bilo je postojanje ljudi koji knjige čitaju iz razloga koji nadilaze puku osobnu korist. Kako bi se razvila trgovina knjigama, trebala je porasti i potražnja za njima. Kada su knjige postale dostupne za kupnju, pismenim ljudima je bila omogućena gradnja kolekcija. Upravo se privatne kolekcije smatraju pretečom javnih knjižnica (Casson; 2001; 18). Pišući o školama u Starom vijeku, Casson navodi da izvješća opisuju škole kao mjesta posvećena isključivo dječacima. Ipak, spominje kako su česti motiv na oslikanim vazama bile žene koje čitaju svitke, što svjedoči o postojanju pismenih žena. Vjeruje se da se radilo o ženama iz bogatijih obitelji koje su imale priliku biti podučavane kod kuće (Casson; 2001; 21).

Casson također navodi kako su Platon, Aristotel i drugi grčki mislioci željeli da sva djeca budu podučavana, odnosno da svi znaju čitati i pisati. Grčki povjesničar Diodor u prvom stoljeću prije Krista piše o vladaru koji je donio zakon da svi sinovi građana trebaju učiti slova, a grad treba plaćati učitelje. Vladar u pitanju je smatrao da bi siromašniji građani lišeni tih povlastica bili osuđeni na život bez edukacije. Diodorovo izvješće pokazuje da je obrazovanje bilo bitno čak i u tako rano doba. Ta su se mišljenja brzo širila, a za vrijeme helenizma već su postajala stvarnost (2001; 53). Danas je, dakako, pismenost jedno od najvažnijih sredstava za stjecanje raznih osobnih ciljeva, kao i obavljanje svakodnevnih uloga u školi, na radnom mjestu, u obitelji i u društvo.

Stipčević (1985; 63) piše o značajnim središtima proizvodnje i trgovine knjigom: Rodos, Antiohija, Pergam i Aleksandrija. Također, piše kako je decentralizacija grčke kulture, koja se dogodila zbog osvajanja Aleksandra Velikog i širenja helenizma, razlog zašto je pisana riječ službeno postala prenosilac znanstvenih i drugih informacija.

3. Dinastija Atalida

3.1. Raspad Aleksandrijskog Carstva

Casson (2001; 31-32, 48) navodi kako je smrt Aleksandra Velikog 323. godine prije Krista potaknula borbu za nasljedstvo između nekoliko njegovih glavnih zapovjednika. Svi su bili vrlo sposobni, ambiciozni i nemilosrdni, te su svi htjeli dobiti što više moći i teritorija koji su pripadali bivšem vladaru. Ravnoteža je donekle postignuta tek nakon 300. godine prije Krista. Aleksandrovo veliko carstvo se podijelilo na tri velika dijela: dinastija Antigonida je vladala Grčkom sa središtem u Makedoniji; Seleukidi su vladali većinom Male Azije sa središtem u Antiohiji i Seleukiji blizu Babilona; te su Ptolomeji vladali Egiptom sa središtem u gradu koji je osnovao i po sebi imenovao Aleksandar Veliki u 331. godini prije Krista. Taj period novih grčkih carstava poznat je pod nazivom "helenizam" a trajao je sve do kraja prvog stoljeća prije Krista kada su prostor osvojili Rimljani. Postojao je i četvrti veliki general, Lizimah, koji je u podjeli dobio Traciju, odnosno područje današnje Rumunjske i Bugarske. Međutim, do početka trećeg stoljeća prije Krista, Lizimah je osvojio dio Male Azije te povećao svoje kraljevstvo. To područje je uključivalo selo zvano Pergam na sjeverozapadu. Smješten na vrhu strmog, stožastog brežuljka, Pergam je služio kao prirodna utvrda. Lizimah je Pergam koristio kao skladište za sve svoje blago koje je prikupio tijekom godina, dok je Filetera, osnivača dinastije Atalida, zadužio da čuva njegovo blago.

3.2. Atal I. Soter

D. L. Wasson (2016) piše kako je Atal I. bio nećak Eumena I. i vladao od 241. do 197. godine prije Krista. Dobio je titulu Soter, što znači „Spasitelj”. Povjesničari kažu da je Atal osnovao dinastiju Atalida, ali Atal tu zaslugu daje Fileteru. Dinastija Atalida bila je poznata po svom vrsnom vladarskom umijeću, ali i izraženom osjećaju za umjetničku i intelektualnu vrijednost. I. Hebrang Grgić (2018; 36) naglašava važnost tog vladara kada piše o Pergamskoj knjižnici. Navodi kako ju je Atal I. Soter osnovao u 3. stoljeću prije Krista, te kako je vladar Eumen II najzaslužniji za njezin razvoj.

3.3. Eumen II

Casson (2001; 49) piše kako je Eumen II, sin kralja Atala I koji je vladao od 197. do 160. godine prije Krista, pretvorio Pergam u središte književnosti i obrazovanja, čime je Pergamska knjižnica postala ozbiljnim konkurentom knjižnici u Aleksandriji. Budući da je počeo skupljati

knjige stoljeće nakon Ptolomejevića, trebao je biti još uporniji u prikupljanju novih materijala za knjižnicu. Pelc (2002; 49) piše da je taj kralj, koji je izvorno bio veliki ljubitelj i štovatelj umjetnosti, slao agente po cijelom poznatom svijetu civilizacije da nabave ili reproduciraju vrijedna književna, prirodnoznanstvena i druga djela. Casson (2001; 49) nadodaje kako su ljudi koji su živjeli u području Pergama i posjedovali nešto iz Aristotelove zbirke zakopavali knjige u rovove da bi ih sakrili od kraljevske obitelji. O Eumenu II. piše i povjesničar Giovanni Pugliese Carratelli (1996; 78). Piše o slikama bogova na Pergamskom timpanu i istočnom frizu Pergamskog oltara gdje je prikazana pobjeda kralja Eumena II. nad Galima 166. godine prije Krista. Eumen je umalo umro u tom ratu i smatra se da mu je život spašen čudom ili božanskom intervencijom.

Slika 1. Eumen II.

4. Knjižnice Starog vijeka

U članku „Grci” (2021) nepoznatog autora je objašnjeno kako je prije razvoja knjižnica vladala usmena predaja. Najbolji i najpoznatiji primjer toga su Homerovi epovi Ilijada i Odiseja. Ti epovi su nastali usmeno, prenosili se usmeno i uspješno su očuvani usmeno stoljećima dok nisu zapisani.

Hebrang Grgić (2018; 33-34) povezuje Grke Jonjane s kulturama Srednjeg istoka. Prije razvoja proizvodnje knjige, usmena predaja je bila glavni način prijenosa znanja, a autori knjiga su se sami morali brinuti da njihova djela dođu do čitatelja. Knjiga postaje sve važnija od 4. stoljeća prije Krista. Počinju se zapisivati tekstovi te prepisivanje knjiga postaje službeno zanimanje. Također se razvija trgovina knjigom i počinju se osnivati knjižnice. Nema sigurnih dokaza o postojanju velikih knjižnica, ali se pretpostavlja da je postojala državna knjižnica u Miletu u 7. i 6. stoljeću prije Krista koja je bila slična knjižnicama-arhivima Srednjeg Istoka. Postoji mogućnost da je ta knjižnica uništena u napadu Perzijanaca 494. godine prije Krista. Iako nema sigurnih dokaza, Hebrang Grgić zaključuje da su sličnosti u organizaciji Asurbanipalove knjižnice u Ninivi i Aleksandrijske knjižnice dokaz da su Jonjani prenijeli mezopotamijsku tradiciju u grčku. Pelc (2002; 26) opisuje Asurbanipala kao vladara koji skupljao knjige na pločicama i akumulirao znanje cijele svoje zemlje što se kasnije može usporediti s vladarima Aleksandrije i Pergama.

4.1. Privatne knjižnice

Najpoznatija privatna knjižnica u Starom vijeku bila je Aristotelova knjižnica. Prema Hebrang Grgić (2018; 35), Aristotel je svoju privatnu knjižnicu otvorio polaznicima svoje peripatetičke škole. Zbog toga je postala toliko bitna. Aristotelovi učenici su mu pomogli skupljati knjige pa je knjižnica zapravo bila dosta bogata materijalima za učenje. Čak je i Aleksandar Veliki slao knjige s područja koja je pokorio. Sudbina knjižnice nakon Aristotelove smrti nije sigurna – moguće je da je dio građe završio u Rimu, a dio u Aleksandriji. Casson (2001; 29) piše kako je Aristotel bio pionir u skupljanju knjiga i da je on naučio kraljeve u Egiptu kako organizirati knjižnicu. Iako je on umro u 322. godini prije Krista, a dinastija Ptolomejevića nije počela sve do 305. godine prije Krista, postoji mogućnost da je Aristotelova knjižnica bila inspiracija za Aleksandrijsku. Aristotelov učenik Demetrije iz Falerona bio je dobro upoznat s Aristotelovom zbirkom. Također je bio bliski prijatelj Ptolomeja I. te je moguće da je dao ideju za poboljšanje organizacije Aleksandrije.

Pelc (2002; 47) spominje i Pizistrata, atenskog tiranina, koji je 540. godine prije Krista zakladom otvorio javnu biblioteku. Naime, neki povjesničari tvrde da je to zapravo bila privatna knjižnica koja je imala ograničeni pristup javnosti. Pizistratovi sinovi Hipija i Hiparh su bili upravitelji te knjižnice. Prema sačuvanim dokumentima, Pizistrat je naredio da se Homerovi epovi zapišu u knjige, pa zasluge idu njemu i piscu Onomakritu koji je to izvršio.

Pelc (2002; 47) također navodi Platona i njegovu moguću knjižnicu. 387. je u Akademovu vrtu osnovao školu koju je nazvao Akademija. Tamo je držao predavanja u kojima je citirao razna djela starijih pisaca koja je vjerojatno i sam prepisivao.

Autor piše i o Euripidu koji je živio dosta povučenim životom, ali je pisao drame i skupljao knjige pa je tako imao svoju malu privatnu knjižnicu. Casson (2001; 28) je također spomenuo da je tada, oko 405. godine prije Krista, skupljanje knjiga bilo toliko rijetko da se Aristofan rugao Euripidu jer se želi baviti time.

Prema Cassonu (2001; 28), nekoliko stoljeća nakon Euripida prodaja knjiga postaje potpuno normalna pojava. Grčki filozof Ksenofont je pričao o učenjaku koji je imao privatnu knjižnicu punu poezije i filozofije, ali čak i sva Homerova djela koja su sama po sebi barem petnaest velikih svitaka. Do kraja četvrtog stoljeća prije Krista, svi preduvjeti za stvaranje javnih knjižnica su bili ispunjeni. Postojao je veliki broj radova na puno različitih tema. Počele su se pojavljivati pisarnice koje bi ispisivale više kopije knjige i prodavači koji bi ih prodavali. Budući da je tada bilo vrlo lako nabaviti knjige, ljudi su shvatili da mogu biti korisne i počeli ih skupljati. Sve ovo podrazumijeva da je porastao broj ljudi u društvu koji, ne samo da su bili pismeni, nego su čitali za užitak.

Pelc (2002; 47) ističe da su škole u Egiptu ili u Mezopotamiji bile u sklopu hramova, dok se u grčko-rimskom svijetu škole održavaju na javnim ili privatnim mjestima. Škole vode učitelji koje plaća država ili privatne osobe, što je češće u Rimu. Isti sustav je vrijedio i za knjižnice. Tako je cijeli sustav obrazovanja i informacija posvjetovljen, a interesi učenih ljudi okrenuti od duhovnom prema zemaljskom svijetu.

4.2. Aleksandrija

Pelc (2002; 47,48) je opisao Aleksandrijsku knjižnicu kao „spoj muzeja i knjižnice” koju je utemeljio Ptolomej I. Soter, nasljednik Aleksandra Velikog u Egiptu, 286. godine prije Krista. Savjetovao ga je peripatetički filozof Demetrije iz Falerona. Tvrdi kako su glavni ciljevi Aleksandrijske knjižnice bili stvaranje bibliografije grčke književnosti i prepisivanje postojećih tekstova na svitke koji su bili standardne veličine te prikladni za pohranu i pregledavanje.

4.2.1. Izgled

Milan Pelc (2002; 48) navodi kako je biblioteka u godini osnutka sadržavala dvjesto tisuća svitaka koji su se čuvali u dva središta. Veće središte zvalo se Mouseion, a manje Serapeion

koje je bilo smješteno u hramu boga Serapisa po kome je i dobilo ime. Tekstovi na različitim jezicima mogli su se pronaći u biblioteci, a najčešće su bili na grčkom, latinskom, egipatskom i hebrejskom. Pohranjivanje nekoliko verzija istog teksta omogućavalo je komparaciju tekstova te samim time i priređivanje njihovih kritičkih izdanja, a u tome se isticala aleksandrijska filološka škola. Osim usporedbe, vršili su se i prijevodi tekstova, posebice na grčki jezik koji je u tim vremenima bio znan kao *lingua franca* tj. svjetski jezik. Valja naglasiti da je prvi grčki prijevod Biblije s hebrejskoga jezika nazvan *Septuaginta* bio priređen upravo u Aleksandrijskoj knjižnici u 2. stoljeću pr. Krista.

Casson (2001; 34, 36) piše kako se jako malo zna o izgledu Muzeja i Serapeiona. Najvjerojatnije su građene kao nekoliko prostorija s policama iz kolonada. Na takav način su većinom građene palače i hramovi u to vrijeme – vrlo slično knjižnici u Pergamu. Glavna knjižnica, koja je bila u palači, je bila dostupna samo filozofima u knjižnici. Serapeion je bio u vjerskom svetištu, te imao skoro neograničen pristup svim građanima. Moguće je da je zato Serapeion toliko manji, jer je obično građanstvo uživalo većinom samo u književnim klasicima.

Slika 2. Aleksandrijska knjižnica

4.2.2. Građa

Prema Cassonu (2001; 31, 34-35), Aleksandrijska knjižnica je bila sveobuhvatna jer je prihvaćala svakakve knjige, od bilo kuda, te je bila javna, odnosno njome se mogao služiti svaki učenik čovjek. Vladari su slali dobro opremljene agente za naredbama da kupe sve knjige

koje nađu, sve tipove, o svim temama. Što starije, to bolje. Starije knjige su bile poželjnije jer su bile vjerodostojnije, s obzirom na to da kopiranje može donijeti slučajne i namjerne pogreške. Agenti su toliko željeli ispuniti svoje kvote da su započeli industriju krivotvorenja „starih” kopija. Ono što Ptolomejevići nisu mogli kupiti, uzeli su – naprimjer, zaplijenili su sve knjige nađene na brodovima koji su se iskrcavali u Aleksandriji. Ptolomejevići bi koristili svoj papirus i napravili kopije koje bi vratili vlasnicima, dok bi originale poslali u knjižnicu. Ptolomej III je bio jako uporan u svojoj nabavki originalnih verzija Atenskih drama. Slao je ogromne pologe u Atenu da mu pošalju svitke na kopiranje, pa bi ih onda vratio i dobio polog natrag. Atenjani mu nisu vjerovali da su tražili polog od petnaest talenata, što je ekvivalent današnjih nekoliko milijuna dolara. Ptolomej je napravio kopije na papirusu najbolje kvalitete i te kopije poslao natrag u Atenu. Atenjani nisu imali izbora nego zadržati polog.

Casson (2001; 36) tvrdi da je konačni broj svitaka u velikoj knjižnici bio 490 tisuća, a u manjoj 42 tisuće i osamsto. Hebrang Grgić (2018; 35) piše da točan broj nije siguran jer različiti izvori pišu različite brojeve – sve od 500 000 do 700 000 svitaka.

4.2.3. Uništenje Aleksandrijske knjižnice

Aleksandrijska knjižnica je nekoliko puta djelomično uništena u rasponu od skoro 700 godina. Hebrang Grgić (2018; 36) piše da je sve počelo 47. godine prije Krista kada je Julije Cezar napao Aleksandriju, te zatim 80. godine kada je izbio požar. Prema Pelcu (2002; 48), Museion je bio uništen u građanskom ratu za cara Aurelijana između 270. i 275. godine nove ere, dok je Serapeion pretrpio manja oštećenja zbog udaljenosti od Museiona. Hebrang (2018; 36) i Pelc (2002; 48) se slažu da 391. godine nakon Krista patrijarh Teofil naredio uništenje knjižnice zbog neslaganja s poganskom kulturom, ali Pelc dodaje da je te iste godine car Teodozije naredio da se svi poganski hramovi pretvore u kršćanske crkve ili se napuste. Hebrang Grgić (2018; 36) piše da su za finalno uništenje zaslužni Arapi kada su 640. godine uništili sve preostale knjige u knjižnici.

5. Knjižnica u Pergamu

5.1. Grad Pergam

C. Violatti (2015) navodi kako je Pergam antički grad u pokrajini Anatolija, otprilike dvadeset pet kilometara od Egejskog mora. Danas je to grad Bergama u turskoj pokrajini Izmir. Grad je imao veliku stratešku vrijednost jer je nadgledao rijeku Caicus (danas Bakırçay) koja je spajala

Pergam s Egejskim morem. Grad je doživio vrhunac moći u periodu helenizma kada je postao glavni grad dinastije Atalida.

Pugliese Carratelli (1996; 78) opisuje umjetnost u gradu. Opisuje spomenik Atalida i Gala u utvrdi Pergam koji je datiran prije 223. godine prije Krista. Prikazuje skupinu golih boraca, velikih i jakih, oko glavne figure heroja. Pugliese Carratelli također piše kako je umjetnost iz doma helenizma češće prikazana u pokretu, umjesto statično. Glavno djelo tog perioda je friz na Velikom oltaru u Pergamu (prethodno spomenut u poglavlju o Eumenu II.). Skoro svi od stotinjak likova su prikazani napeti, u napadu ili pred smrt.

Casson (2001; 49) piše da je Eumen II. izabrao jako prikladno mjesto za knjižnicu. Napravio ju je kao dodatak hrama božice mudrosti Atene.

Slika 3. Ruševine Pergama

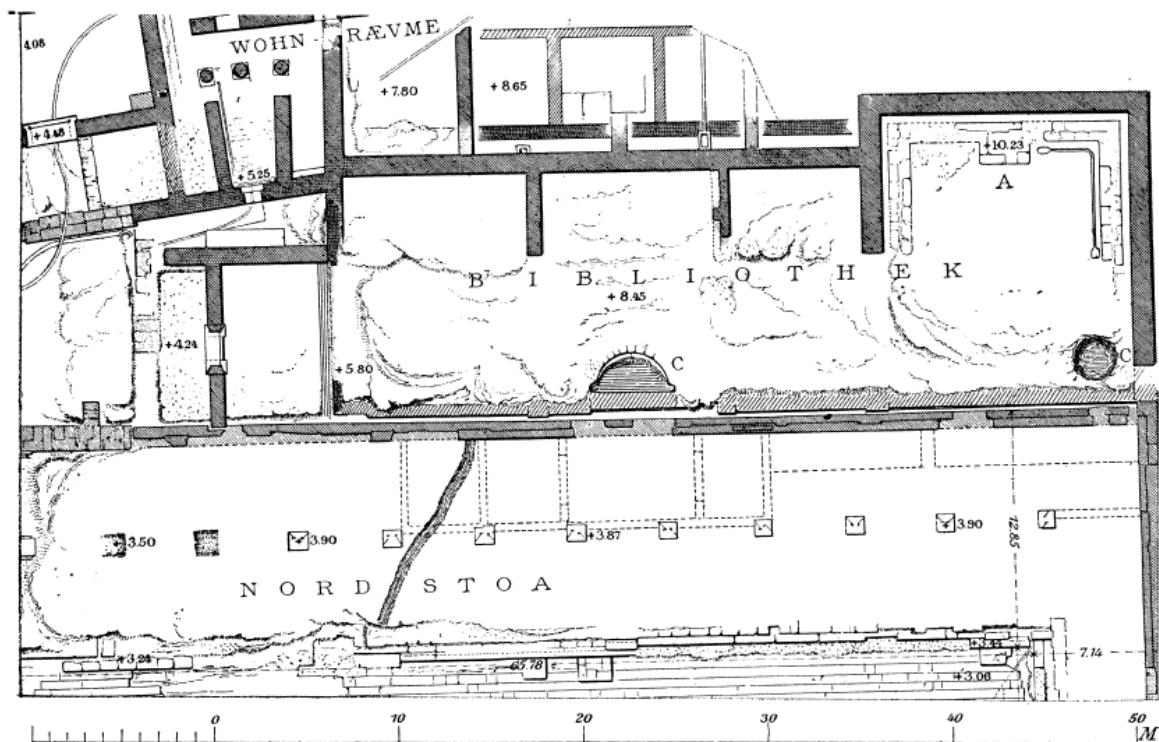
5.2. Izgled knjižnice

Casson (2001; 49-50) vrlo detaljno opisuje izgled i poziciju knjižnice u Pergamu. Atenin hram je bio omeđen kolonadama, a arheolozi su sa sjeverne strane kolonade pronašli temelje četiri prostorije postavljene u nizu. Uvjereni su da su te prostorije pripadale knjižnici. Najzapadnija prostorija je najveća, otprilike duga šesnaest metara i široka četrnaest metara. Postoji i podij, koji je visok otprilike devet metara i širok jedan metar, koji ide paralelno uz oba bočna zida i

uz stražnji zid, a odmaknut je od zidova za otprilike pola metra. Na sredini stražnjeg zida taj podij se proširuje da bi formirao platformu veličine 2.74 puta 1.05 metara.

Stipčević (1985; 113-114) piše da su knjige bile na policama uza zidove, dok je u sredini te prostorije stajao veliki kip božice Atene. U toj su se prostoriji također nalazili i kipovi pisaca i pjesnika kao što su Homer i Herodot.

Sa Stipčevićem se slaže i Casson (2001; 50-52) koji piše kako je nađen Atenin kip i baze kipova na kojima su bila upisana imena Homera, Herodota i drugih bitnih osoba u literaturi tog vremena. Arheolozi pretpostavljaju da je Atenin kip stajao na platformi, dok su biste pjesnika bile na podiju. Tvrde da je prostorija ove veličine, s takvim ukrasima, sigurno služila kao odaja za primanja, sastanke, konferencije i slična okupljanja članova knjižnice. Ostale tri prostorije su uže i kraće, duge otprilike 13.4 metara i široke od sedam do 10 metara, te su te prostorije identificirane kao dio knjižnice s policama. Na zidovima su bile poredane drvene police za držanje svitaka. Svaka prostorija je imala otvor u obliku vrata prema kolonadi, što je čitateljima dopuštalo da ponesu knjige izvan prostora knjižnice gdje su mogli čitati i učiti na svjetlosti. Moguće je da je taj poredak prostorija pored kolonade napravljen po uzoru na Aleksandriju. Stipčević (1985; 113-114) dodaje kako će taj tip knjižnice postati uzor arhitektima u Rimu i drugim gradovima Rimskog Carstva, pogotovo zbog svoje monumentalnosti.

Slika 4. Nacrt knjižnice u Pergamu

5.3. Građa

Pelc (2002; 49) navodi kako je grčki pisac Plutarh, u 1. stoljeću kršćanske ere, zapisao da je rimski vojskovođa Antonije 41. godine Prije Krista dao dvjesto tisuća svitaka iz Pergamske knjižnice Kleopatri kao dar. Ti svici su prebačeni u Aleksandrijsku knjižnicu. Iako Pelc smatra da je dvjesto tisuća svitaka preveliki broj za Pergamsku knjižnicu, Casson (2001; 50-52) tvrdi da bi tri duge prostorije s policama trebale pružiti dovoljno mjesta da sadrže toliko svitaka. Također znamo da je knjižnica imala neke spise koji su služili kao popis građe, vjerojatno po uzoru na aleksandrijske *Pinakes*. Pelc (2002; 49) kaže da je taj katalog izradio Krates iz Malosa koji je neko vrijeme vodio Pergamsku knjižnicu. Stipčević (1985; 86) je naglasio da su u Pergamskoj knjižnici knjige bile u obliku svitaka, a ne kodeksa.

6. Razvoj materijala za pisanje

6.1. Materijali prije papirusa

Prije izuma papirusa i drugih trajnih materijala, koristili su se razni materijali poput glinenih pločica i kamena. Pelc (2002; 24-28) opisuje kako su se grafemi urezivali na površinu vlažne glinene pločice koja je nakon toga ostavljala na suncu dok se nije osušila. Iako se većina zapisa u Mezopotamiji pisala na glinenim pločicama, neki su sačuvani na kamenu, kao što je Hamurabijev zakonik iz 18. stoljeća prije Krista. Egipćani su u tom ranom dobu uklesavali hijeroglifne također na kamenu podlogu.

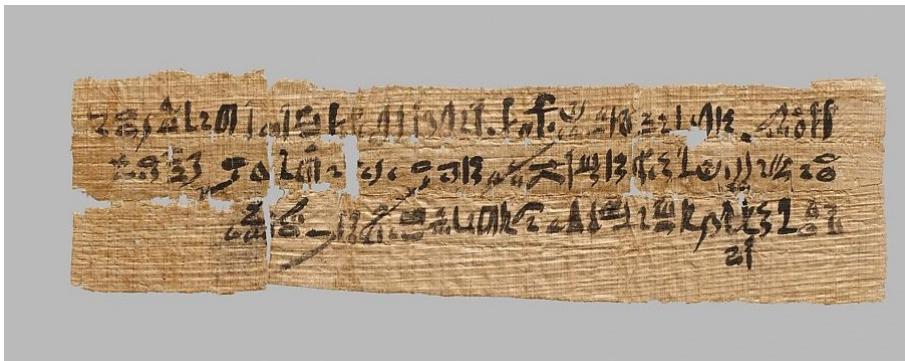
6.2. Papirus

Prema Cassonu (2001; 24-25, 32), papirus je materijal koji izvorno potječe iz Egipta. Iako je rastao i na drugim područjima tijekom Starog vijeka, jedino je u Egiptu rastao u dovoljnim količinama da bi se koristio u komercijalne svrhe. Već od 3000. godine prije Krista, Egipćani su naučili proizvoditi papir od te biljke. Do 1100. godine prije Krista, Egipćani su izvozili papir u Levant i, nekoliko stoljeća kasnije, u Grčku. Nikad ga nisu ni prestali izvoziti jer su, zahvaljujući velikim količinama papirusa koje im je priroda dala, imali monopoli nad tim materijalom. To je bio najkorišteniji materijal za pisanje cijelu antiku za Grke i Rimljane. Papirus je korišten za sve spise koji su trebali biti trajni, kao što su bračni ugovori ili knjige.

Casson (2001; 25) je također detaljno objasnio proizvodnju papirusa. Režu se duge tanke trake od svježih ubranih stabljika te se stavljaju vertikalno jedna pored druge. Preko njih ide drugi sloj traka, ali ovaj puta horizontalno. Taj list se zatim stavlja u prešu koja ih stisne. Biljka ispušta sok koji ima adhezivna svojstva pa je papir nakon prešanja vrlo čvrst. Rezultat tog postupka je glatki, fleksibilni i svijetli materijal koji je odličan za pisanje. Listovi koji izađu iz preše se razlikuju po veličini. Visinu više-manje određuje dužina stabljika od kojih su rađene vertikalne trake – one su većinom varirale od trideset do četrdeset centimetara. Širina je ovisila od preferencijama proizvođača i mogla je varirati od jedanaest do dvadeset četiri centimetra, ali je najčešće bila od šesnaest do osamnaest centimetara. Zatim su se individualni listovi lijepili pastom na bazi brašna kako bi formirali svitke. Tako su znali spojiti i po dvadesetak listova. Finalni proizvod je bio dugi list koji se zamotao u svitak kako bi ga bilo lakše koristiti i spremati.

Važnost papirusa spominje i Stipčević (1985; 81) pišući kako će se papirus koristiti u svim dijelovima svijeta gdje će doprijeti rimska civilizacija, sve dok pergament ne prevlada.

Slika 5. Papirus

6.3. Pergament

Stipčević (1985; 84) piše kako je koža materijal koji se je najviše upotrebljavao za pisanje u civilizacijama Srednjeg istoka. Tekst koji je nađen u Egiptu iz 15. stoljeća prije Krista je najstariji zapis na koži ikad nađen. U Mezopotamiji se koža kao materijal za pisanje spominje tek od 9. stoljeća prije Krista.

Pergament doživljava uspon krajem 3. stoljeća stare ere, a Pelc (2002; 43) to objašnjava činjenicom da je egipatski kralj Ptolomej II. za to vrijeme uveo zabranu izvoza papirusa. Navodni razlog tome jest njegova zabrinutost vezana uz rast biblioteke kraljevske loze Atalida u Pergamu i njezina potencijalna prevlast nad njegovom Aleksandrijskom knjižnicom. Međutim, relevantniji razlog je možebitan nedostatak materijala koji je neophodan za

proizvodnju papirusa. Naime, potražnja se za njime naglo povećavala, a u Egiptu proizvodnja tražene količine nije bila moguća. Kako bi riješio nastalu situaciju, pergamski je kralj Eumen II. naredio povećanje proizvodnje pergamenta koji je i nazvan prema njegovoj prijestolnici koja je slovila kao jedno od najvažnijih poprišta za helenističku kulturu i znanost. Casson (2001; 52) piše kako je mogućnost da je pergament izumljen u Pergamu mala jer se na Bliskom Istoku puno prije toga koristila koža. Ono što se je vjerojatno dogodilo je da je u Pergamu poboljšan način proizvodnje pergamenta, a posljedično i njegova upotreba. Postoji šansa da je taj potez potaknula želja da Pergam ne ovisi o papirusu uvezenom iz Egipta. Pergam je bez sumnje za vrijeme dinastije Atalida bio centar proizvodnje takvih materijala. Rimsko Carstvo je naručivalo toliko zaliha koža za pisanje iz Pergama da im je riječ za taj materijal bila *pergamena*, što bi značilo papir iz Pergama. Od toga dolazi i engleska riječ *parchment* i hrvatska riječ *pergament*. S tom etimologijom se slaže i Stipčević (1985; 84) koji navodi da je pergament pisaći materijal čiji je postupak preradbe kože usavršen u gradu Pergamu, te je po njemu dobio naziv.

Diringer (1991; 92) navodi kao je pergamena jedan od materijala na kojemu se zapisivala i rimska kapitala.

Razmišljajući o razlogu iza masovne proizvodnje pergamenta baš u Pergamu, Stipčević (1985: 85) kao središnju motivaciju navodi ne samo rivalstvo s Egiptom, već i općenitu potrebu za pisanjem. Tada je kraljevstvo postajalo sve moćnije i vladari su htjeli brzo napuniti novonastalu knjižnicu. Papirus je bio jeftiniji, ali se mogao proizvoditi jedino u Egiptu, dok je prednost pergamenta bila to što ga je mogao napraviti bilo tko sa sitnom stokom. Postupak dobivanja pergamenta uključuje obradu kože ovaca, teladi, koza, nešto rjeđe magarca i kunića, ali i drugih četveronožnih životinja. Prvi korak jest otapanje kože u vapnenoj vodi nekoliko dana i time se oslobađa dlaka i ostatak tkiva. Slijedi čišćenje i struganje te razapinjanje kože na okvir napravljen od drveta kako bi se ona osušila te zadržala razvučen i napet oblik. Takva stvrdnuta površina se zatim glača kamenom plovućcem te prolazi obradu kredom koja koži daje glatkoću i svjetliju boju. Budući da se unutarnja i vanjska strana kože razlikuju u glatkoći, ponekad je dolazilo do prigovora od strane pisara koji su smatrali da je unutarnja strana bila mekanija i samim time bolja za pisanje. Međutim, samo stručnjaci uočavaju tu razliku i ona ne utječe pretjerano na vidljivu kvalitetu teksta koji je pisan na njoj. Kada se uspoređuje glatka površina pergamenta s hrapavijom površinom papirusa, očito je da pisanje ugodnije na pergamentu. Kao što je rečeno, jedan list pergamenta sadrži dvije strane, prednju koja se naziva *recto* te stražnja tj. *verso* te se na obje strane može ispisivati bez ikakvih smetnji. Stipčević (1985; 85) pojašnjava kako su obje strane pergamenta nerijetko bile ispunjene, a često se taj napisani tekst

brisao iz različitih razloga. Ponekad zato jer više nije potreban, a ponekad jer se trebao zamijeniti drugim tekstom pa se prvi uništavao kako bi nastalo mjesto za drugi tekst. Takvi tekstovi nazivaju se palimpsesti i veoma su značajni za povjesničare jer stariji tekstovi u većini slučajeva sadrže više bitnih informacija od mlađih, ali su i zanimljiviji za proučavanje. U današnje vrijeme se lako može rekonstruirati izbrisani tekst pomoću ultraljubičastih zraka i tada bude u potpunosti čitljiv.

Pergament, kako i svaki drugi materijal, može biti više i manje kvalitetan. Pelc (2002; 43) objašnjava kako je on finiji tj. kvalitetniji ako koža dolazi od mlađe životinje jer je tada riječ o manjoj prokrvljenosti i tanjim dlačicama, no to za sobom donosi i veću tržišnu cijenu. Poznat je tzv. djevičanski pergament tj. *charta virginea non nata* koji nastaje korištenjem kože fetusa janjadi i teladi. Kad govorimo o pergamentu dobivenu od kože starijih životinja, on nerijetko bude oštećen zbog ozljeda i raznih izraslina, a one uzrokuje rupe na listu koje pisari u procesu pisanja pažljivo zaobilaze. Pelc (2002; 43) također piše kako je pergament svoj vrhunac doživio tek u srednjem vijeku kada je Europa, zbog propasti Zapadnog Rimskog Carstva, izgubila kontakt s Egiptom te stoga izgubila pristup papirusu. Posljedica je bila porast proizvodnje pergamenta, a sirovine su bile lako dostupne. Pergament je dobio status „kršćanske“ podloge za pisanje unatoč tome da su najraniji kršćanski zapisi na papirusu. Međutim, Crkva ga je ponekad koristila i kasnije, u ranom srednjem vijeku. Pergament je u Europi bio najkorištenije sredstvo za pisanje do kraja 15. stoljeća tj. do pojave tiskarstva jer se papir postepeno javlja kao konkurencija tijekom 13. stoljeća. Zanimljivo je da se pergament koristio čak i u Novome vijeku, primjerice za dio naklade Gutenbergove Biblije od 42 retka te za dio naklade hrvatskog prvotiska Misala po zakonu rimskog dvora iz 1483. godine.

Stipčević (1985; 85-87) podupire tvrdnju da je kršćanstvo imalo ulogu u važnosti pergamenta jer kod kršćana, ali i Židova, knjiga u kojoj se nalaze sveti tekstovi nikako nije potrošni materijal. Svete knjige poput Biblije i Talmuda veoma su značajni kulturni objekti i iz tog razloga je bilo važno da budu od materijala koji je čvrst i koji će trajati. Naravno, troškovi proizvodnje pergamenta nadmašivali su troškove proizvodnje papira, a osim toga, problematična je bila i velika potražnja za njime, pogotovo za doba Carstva te je jedina opcija bila da se na papirus gleda kao na nezamjenjiv pisaći materijal. Dokle god je potražnja veća od mogućnosti proizvodnje pergamenta, prednosti tog materijala padaju u drugi plan te papirus preuzima ulogu vodećeg materijala na „tržištu“. Tako je bilo do kasnog Carstva jer su tada brojni potrošači papirusa nestali, a i sama potražnja za materijalom za pisanje se snizila pa se proizvodnja kvalitetnijeg pergamenta vratila na staro tj. potražnja i proizvodnja su se izjednačile te papirus od tada više nije bio konkurencija pergamentu. Potvrđivanjem

pergamenta kao prevladavajućeg materijala pisanja oblikuje se i novi oblik knjige, a to je kodeks umjesto ranijeg svitka. On se radio od komada pergamenta četvrtastog oblika i preklapao se u sredini te se više tih listova spajalo kako bi nastala knjiga oblika kodeksa. Korice kodeksa radile su se od pergamenta napravljenog od deblje kože, drveta, metala ili nekog sličnog čvrstog materijala. U kodeksima su se nalazili i veći te čvršći listovi pergamenta na kojima je umjetnik-sitnoslikar slikao raznim tehnikama i materijalima, npr. apliciranje tankih zlatnih listova. Sitnoslikar je bio u mogućnosti i detaljnije koncipirati te realizirati sadržaj slike koja je povezana s tekстом s iste ili suprotne stranice.

Slika 6. Pergament

7. Filozofi u Pergamskoj i Aleksandrijskoj knjižnici

Pergam i Aleksandrija su bili najveći rivali u bibliotekarstvu helenizma. Aleksandrijska knjižnica se borila da ima sve bolje od Pergamske i obrnuto. Primjer je bila glasina da je Aleksandrijski vladar zabranio izvoz papirusa iz Egipta kako Pergamska knjižnica ne bi imala materijala za kopiranje knjiga. To rivalstvo se odnosilo i na filozofe koji su živjeli i istraživali u svakoj knjižnici. Casson (2001; 52) piše kako se pričalo da je Aleksandrijski vladar zatvorio Aristofana iz Bizanta u zatvor jer je čuo da se planira priključiti Eumenu u Pergamu.

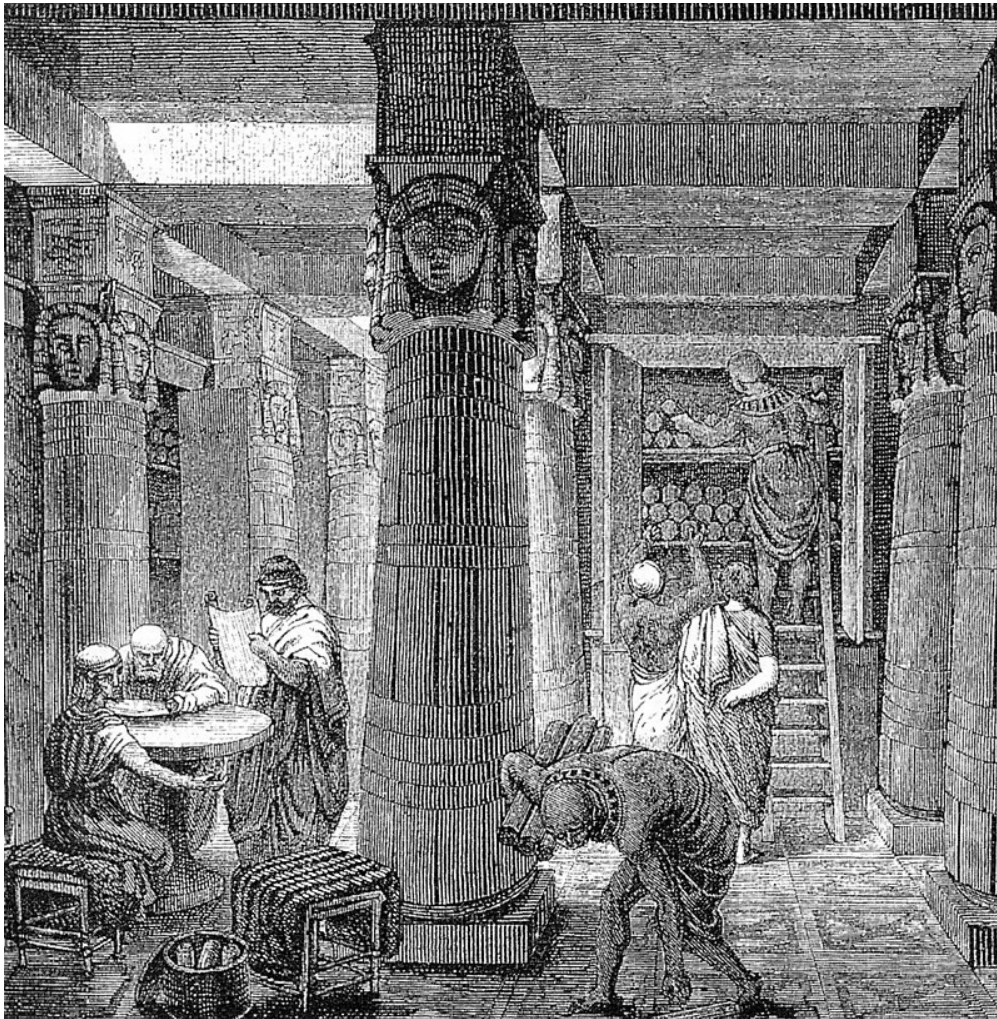
7.1. Aleksandrijski filozofi

Casson (2001; 33-34) piše kako su Ptolomeji nudili svakakve povlastice da bi dovukli najveće mislioce toga doba u svoju knjižnicu. Tijekom trećeg stoljeća prije Krista, okupili su zadivljujuću grupu. Ptolomej I. je iz Atene doveo Euklida i Stratona – najvećeg fizičara tog vremena. Ptolomej III. je doveo Eratostena – geografa koji je iznenađujuće točno izračunao opseg Zemlje. Herofil je bio pionir anatomije koji je, nakon učenja u poznatom medicinskom centru na otoku Kosu gdje je i Hipokrat učio, došao živjeti i raditi u Aleksandriju. Čak su nagovorili i velikog Arhimeda da napusti Sirakuzu i dođe posjetiti Aleksandrijsku knjižnicu. Ptolomeji su osnovali knjižnicu za te akademike, pa su oni imali sve – sve što im treba za živjeti plus neograničene resurse za učenje.

Nadalje, Casson (2001; 37) također navodi kako su vladari određivali tko će biti glavni knjižničar Aleksandrijske knjižnice. Ta osoba je vrlo često i podučavala djecu iz kraljevske obitelji. Prvi glavni knjižničar je bio Zenodot, poznat kao pionir u zapisivanju Homerovih tekstova. Najvjerojatnije je bio i pionir bibliotekarstva, ako se uzme u obzir da je on morao biti taj koji je započeo sustav organizacije knjiga u Aleksandriji. Već je navedeno da je Aristorelova knjižnica bila inspiracija za organizaciju Aleksandrijske. Postoji mogućnost da je Zenodot prilagodio Aristotelova pravila na puno veću knjižnicu. To nas dovodi do jednog od najvećih doprinosa Aleksandrijskih akademika svijetu – organizacije po abecednom redoslijedu. Koliko znamo, Zenodot je prvi koji ga je koristio kada je napravio rječnik rijetkih riječi. Budući da je jasno da je sadržaj Aleksandrijske knjižnice bio poredan po abecedi, možemo pretpostaviti da je Zenodot, shvativši koliko je abecedni sustav koristan za njegov rječnik, odlučio ga primijeniti na cijelu knjižnicu. Poredak po abecedi je išao samo po prvom slovu. To su antički akademici koristili stoljećima – Taj minimalistički poredak je bio dovoljan. Detaljniji poredak po abecedi se pojavljuje tek u drugom stoljeću nakon Krista.

Arheolog Brian Haughton (2011) spominje Kalimaha kao glavnog knjižničara Aleksandrijske knjižnice početkom drugog stoljeća prije Krista. Casson (2001; 39) piše da je Kalimahovo najveće postignuće kompilacija zvana *Pinakes* (eng. *Tables*, odnosno *Tables of Persons Eminent in Every Branch of Learning together with a List of Their Writings*). To je bio detaljni bibliografski sažetak svih grčkih spisa. *Pinakes* je bio veličine 120 knjiga, što je bilo pet puta više nego Homerova Ilijada. Ukratko, prema Pelcu (2002; 49), *Pinakes* su najraniji utvrđeni primjer temeljite opće bibliografije. Kalimah i njegovi nasljednici su uz svako djelo zapisivali i broj redaka, što je omogućilo sigurnost od eventualnih umetanja i krivotvorina. Hebrang Grgić (2018; 35) dodaje kako je Kalimah odredio deset glavnih stručnih skupina (pjesme, drame,

pravo, filozofija, povijest, govorništvo, medicina, matematika, prirodne znanosti te razno) te je prema tome *Pinakes* djelo koje bismo mogli nazvati katalogom, a smatra se biobibliografijom, točnije najstarijom retrospektivnom bibliografijom. Casson (2001; 39) kaže kako *Pinakes* nije ostao neuništen, ali postoji dovoljan broj referenci te citata iz kasnijih djela na temelju kojih danas znamo kako je on izgledao i što je sve njime bilo obuhvaćeno.

Slika 7. Filozofi u Aleksandriji

7.2. Pergamski filozofi

Prema Cassonu (2001; 52-53), Atalidi su bili jako uspješni u skupljanju velikih učenjaka. Najpoznatiji je bio Krates koji je počeo živjeti u Pergamu i pomogao unaprijediti knjižnicu tako što je otvorio školu lingvistike i književne kritike. Ta škola je bila toliko napredna da su postali direktna prijetnja Aleksandriji. Oko 168. godine prije Krista, Eumen II je poslao Kratesa

u Rim kao veleposlanika. Za vrijeme njegovog posjeta, Krates je pao u otvor kanalizacije i slomio nogu. No nešto dobro je proizašlo iz tog zla. Tijekom svog oporavka u Rimu, Krates je održao tolika predavanja i konferencije da su Rimljani počeli pratiti njegova učenja i nakon što je otišao.

Casson (2001; 54) također piše kako je Eumen II poslao na otok Rodos veliku količinu žita kako bi pokrio plaće učitelja i raznih edukatora koji su trebali podučavati sinove tog otoka.

Stipčević (1985; 105, 113) povezuje aleksandrijski i pergamski katalog. Piše da je gramatičar i upravitelj Pergamske knjižnice Krates iz Mallosa izradio katalog pergamske knjižnice u 2. stoljeću prije Krista upravo po uzoru na Kalimahove *Pinakes*. Također povezuje sličan katalog koji je oko 100. godine prije Krista napravljen za knjižnicu u Rodosu. Naglašava kako je taj katalog bio samo jedan od bibliografskih dostignuća pergamskih filozofa. Naime, Pergam će pobijediti Aleksandriju u bitci biobibliografskih djela. To će pokazati da je došlo novo vrijeme u načinu širenja informacija o autorima i njihovim knjigama.

Povjesničar S. Johnstone (2014; 376) priča anegdotu o skupljanju knjiga za Pergamsku knjižnicu. Kada su građani čuli koliko kraljevi dinastije Atalida uporno traže knjige za staviti u svoju knjižnicu, sakrili su svoje knjige u neki podzemni tunel. Vlaga i moljci su uništili te knjige i kasnije, kada su ih potomci našli, skupo su prodali Aristotelove i Teofrastove knjige Apelikonu iz Tea.

Stipčević (1985; 113) piše da se pergamski filozofi nisu toliko trudili u stjecanju kritičkih izdanja starih pisaca kao njihovi rivali u Aleksandriji. Pergamski filozofi su se više usredotočivali na pisanje znanstvenih studija o specifičnim pitanjima iz mnogih područja kao što je filologija. U tim studijama su često diskutirali djela i teorije aleksandrijskih filozofa.

8. Kraj Pergamske knjižnice

Aleksandrijska knjižnica je bila nekoliko puta uništena. Pergamska nije bila uništena već donirana. Casson (2001; 46) izvještava kako je knjižnica još stajala za vrijeme avanture Antonija i Kleopatre prije Bitke kod Akcija, 31. godine prije Krista. Tada je Pergam bio pod rimskom vlašću. Glasine su govorile kako je Antonije kao poklon dao Kleopatri svih 200 tisuća svitaka iz Pergamske knjižnice. Ti svici su dodani u Aleksandrijsku knjižnicu.

9. Zaključak

Pergamska, kao i druge knjižnice staroga vijeka, temelj su današnjeg bibliotekarstva. U ovome su se radu detaljno opisali nastanak knjižnice u Pergamu i vladari koji su zaslužni za njezino osnivanje i razvoj, ali i način na koji je bila organizirana te građa koja se nalazila u njoj. Objašnjen je i međusobni utjecaj same knjižnice na pismenost stanovništva, kao i proces povećanja pismenosti koje je pozitivno djelovalo na daljnji razvitak knjižnice u Pergamu.

Prije analize Pergamske knjižnice, donose se podaci o onome što je prethodilo njezinoj veličini i značaju. Tu je glavnu riječ imala dinastija Atalida te Atal I. Soter koji je bio nasljednik Lizimaha kojem je pripala četvrtina carstva Aleksandra Velikog. Na toj se zemlji nalazilo područje sa selom Pergamom na kojem je Atal I. Soter u 3. st. prije Krista osnovao Pergamsku knjižnicu, a njegov je sin Eumen II. napravio najveći doprinos rastu knjižnice te je pretvorio grad u kulturno središte za mnoge filozofe, znanstvenike i učenjake. Dio rada posvećen je i kratkoj povijesti materijala koji su se koristili za pisanje, s naglaskom na pergament koji je neko vrijeme bio u "vodstvu" pred papirusom, što se kasnije mijenja pojavom tiskarstva. Važnost se pergamenta zapravo krije u činjenici da se radi o posebnom procesu izrade tj. obrađivanja kože koji je usavršen u Pergamu po kojem je pergament i dobio ime.

Međutim, za vrijeme kada se Pergam nalazio pod rimskom vlašću knjižnica se počela zanemarivati, a vojskovođa Antonije je 31. godine prije Krista darovao svih dvjesto tisuća svitaka knjižnice Kleopatri te su se svici prenijeli u Aleksandrijsku knjižnicu. Danas se ostaci Pergamske knjižnice nalaze blizu hrama Atene Pronaje u gradu Bergami, koji je u turskoj pokrajini Izmir.

Na kraju možemo zaključiti da je Pergamska knjižnica, iako manje poznata nego ona u Aleksandriji, neporecivo vrijedna te jednako važna za bibliotekarstvo tada i danas.

Literatura

- Carratelli, Giovanni Pugliese, ed. *The Western Greeks*. Bompiani, 1996.
- Casson, Lionel. *Libraries in the ancient world*. New Haven: Yale University Press, 2001.
- Diringer, David, Štefanija Halambek. *Povijest pisma*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1991.
- Grgić Hebrang, Ivana. *Kratka povijest knjižnica i nakladnika: s kodovima i aplikacijom*. Naklada Ljevak, 2018.
- Haughton, Brian. "What happened to the Great Library at Alexandria?." *World History Encyclopedia*. World History Encyclopedia, 01.02.2011. Web. 06.07.2022.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. „Grci”. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. 2021. Web. 05.07. 2022.
- Johnstone, Steve. "A new history of libraries and books in the Hellenistic Period." *Classical Antiquity* 33.2 (2014): 347-393.
- Pelc, Milan. *Pismo-knjiga-slika: uvod u povijest informacijske kulture*. Golden marketing, 2002.
- Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985.
- Violatti, Cristian. "Pergamon." *World History Encyclopedia*. World History Encyclopedia, 14 Jun 2015. Web. 03.07.2022.
- Wasson, Donald L.. "Attalid Dynasty." *World History Encyclopedia*. World History Encyclopedia, 10.10.2016. Web. 05.07. 2022.

Izvori slikovnih prikaza

Slika 1. Eumen II.

Preuzeto s <https://www.livius.org/pictures/italy/ercolano-herculaneum/villa-of-the-papyri/eumenes-ii/>

Slika 2. Aleksandrijska knjižnica

Preuzeto s <https://historiarex.com/e/en/134-great-library-of-alexandria>

Slika 3. Ruševine Pergama

Preuzeto s <https://www.heritagedaily.com/2020/10/ancient-pergamon/135766>

Slika 4. Nacrt knjižnice u Pergamu

Preuzeto s https://people.duke.edu/~wj25/uc_web_site/libraries/pergamon.html

Slika 5. Papirus

Preuzeto s <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/544847>

Slika 6. Pergament

Preuzeto s <http://www.historyofpaper.net/paper-history/history-of-parchment/>

Slika 7. Filozofi u Aleksandriji

Preuzeto

s

https://en.wikipedia.org/wiki/Library_of_Alexandria#/media/File:Ancientlibraryalex.jpg

Sažetak

Rad sadrži informacije od drevnoj knjižnici u Pergamu. Opisuje se njena izgradnja i Eumen II. Opisuje se i njena lokacija u svijetu, nastanak grada Pergama, njena veličina i njen sadržaj. Rad također sadrži informacije o izumu pergamenta i rivalstvu s papirusom. Napravljena je i usporedba Pergamske knjižnice s ostalim knjižnicama Starog vijeka, s posebnom pažnjom na rivalstvo s Aleksandrijskom knjižnicom. Rad sadrži podatke o filozofima koji su istraživali tamo kao što je Krates. Rad za kraj sadrži podatke o postepenom uništenju knjižnice, uključujući prebacivanje spisa u Aleksandrijsku knjižnicu.

Ključne riječi: Pergam, helenizam, knjižnica, Eumen II, pergament, Aleksandrija

Summary

This paper contains information on the ancient Library of Pergamum. It describes her founding and Eumenes II. It also describes her location in the world, how the city of Pergamum came to be, and her size and build. This paper also talks about the invention of parchment and its rivalry with papyrus. There is also a comparison of the Library in Pergamum with other libraries of antiquity, with focus on the rivalry with the Great Library of Alexandria. It also contains information about the many philosophers, like Crates, who worked on the research in the library. In the end, this paper contains information about the destruction of the library, including moving the books to the Library of Alexandria.

Key words: Pergamum, Hellenism, library, Eumenes II, parchment, Alexandria